

Natuurklanken

oktober - november - december 2023 nummer 4

Adressen

Bestuur

Voorzitter: Vacature
Secretaris: Yvonne Zeegers
secretaris@epe-heerde.knnv.nl
Penningmeester: Ron Roovers
penningmeester@epe-heerde.knnv.nl
Wrnd. voorzitter/algemeen lid: Wim Oosterloo
(contactpersoon natuurbescherming)

Algemeen lid: Angela Dezijn
Algemeen lid: Harry Rijken

Ledenadministratie

Yvonne Zeegers
ledenadministratie@epe-heerde.knnv.nl

Website

landelijk: www.knnv.nl
afdeling: epe-heerde.knnv.nl
Webmaster: Herman Snoek
info@epe-heerde.knnv.nl

Social media

X (Twitter): @KNNVEpeHeerde

Contactpersoon werkgroepen

Planten: Egbert de Boer

Paddenstoelen: Herman Snoek

Insecten: Gerard Plat

Geologie en Landschap: Tjada Amsterdam
Mossen: Mariet van Gelder

Vogels: zie website epe-heerde.knnv.nl
Zoogdieren: Frans Bosch

Natuurpadcommissie

Tjada Amsterdam, Margriet Maan

Tuinambassadeur

(Elly ter Stege): Vacature

Overleden

Janus Crum

Colofon

Wat doen wij

KNNV Epe-Heerde is een actieve vereniging. Naast ontspanning doen we inventarisaties van flora en fauna, gegevens die de landelijke databanken voorzien van nuttige informatie in ons werkgebied. Op het gebied van natuurbescherming houden we de ontwikkelingen in de regio bij en geven we advies en commentaar in het belang van de natuur.

Over Natuurklanken

Natuurklanken is het afdelingsblad van de Koninklijke Ned. Natuurhistorische Vereniging (KNNV), vereniging voor veldbiologie, afdeling Epe-Heerde. Het wordt verspreid onder de leden en verschijnt vier maal per jaar.

Coördinatie bezorging

Lita Keuskamp

Redactie en digitale kopij

Lita Keuskamp, Joke van Litsenburg, Herwin Looman
Kopij naar: redactie@epe-heerde.knnv.nl
Sluitingsdatum kopij volgende Natuurklanken:
1 december 2023.
Foto's graag in hoge resolutie en apart aanleveren.

Contributie en lidmaatschap

Leden € 30,00 per jaar
Huisgenootleden € 12,50 per jaar
Leden van andere KNNV afdelingen € 10,00 per jaar
Contributie betalingen steeds vóór 1 maart naar:
Rabobank IBAN: NL69RABO0101.219.865 t.n.v.
penningmeester KNNV afd. Epe-Heerde, Weteringdijk
47, 8166 KS Emst
Indien u het lidmaatschap wilt beëindigen dan dient dit schriftelijk te gebeuren (via ledenadm.) vóór 1 november voorafgaand aan het nieuwe lidmaatschapsjaar.

Welkom nieuwe leden

Rob Geerdink (Heerde)
Wil Kleijzoen Peters (Vaassen)
Monique Finkert (Vaassen)

Netpluimpje, Schaveren bij Emst Foto Elize van Blijderveen

Inhoud

Stuurpraat	4
Algemeen Programma	5
Winterprogramma Plantenwerkgroep 2023-2024	6
Programma werkgroep paddenstoelen	7
Geheks	7
De plantenwerkgroep verkent Nationaal Park Lauwersmeer, 12 t/m 16 juni 2023	8
Een nachtbraker	15
In memoriam Janus Crum	18
Sleedoornpage	18
Zwaluwtellingen 2023	19
Paddenstoelen inventarisatie Vosbergen 6 augustus 2023	25
Nieuwe uitgave	25
Social media, stiekem toch nieuwsgierig?	26
Flora en fauna van het Korte Broek 2022	28
In de ban van Rivierrombouten	29
De Bosparelmoervlinder	31
Geologiewerkgroep steekt handen uit de mouwen voor klappersteenonderzoek	32
Nieuwe rubriek: Onbekend	33
Nachtvlindernacht 7/8 juli	34
Vogelexcursie 15 juli in de Wieden	36
Egels in onze tuin	39

Foto voorpagina

Foto achterpagina

De nachtvlinder Donkergroene korstmosuil
Foto Herwin Looman

Verbeteringen

In de vorige Natuurklanken werd abusievelijk de naam van Jenneke Kamphuis vermeld bij de foto van de Zwartwitte bokaalkluifzwam. Dit moet zijn Menno Boomsluit.

Foeragerende jonge Wilde zwijnen waargenomen (juli)
in Gortel (Epe)
Foto Hetty Verstraaten

Stuurpraat

Beste leden,

Vrijdag 7 juli 2023, op de vooravond van een weekje Frankrijk zat ik rustig op de bank tv te kijken. Althans rustig, er waren landelijk weer eens politieke troubles en dan ben ik als politieke junkie toch altijd lichtelijk gespannen. Vele lastige vraagstukken als de Toeslagenaffaire, de Stikstofproblematiek en de aardbevingen in Groningen waren de afgelopen maanden de revue al gepasseerd. Wat er ook gebeurde, elke crisis ging voorbij alsof er niets aan de hand was.

Dit keer betrof het een asielkwestie, namelijk gezinshereniging. Voor de CU een zeer belangrijk punt, voor de VVD ook, maar dan met het tegenovergestelde doel. Ik weet nog dat ik dacht: "Over een punt als 5.000 mensen meer of minder gaat het kabinet toch niet vallen?" Niets bleek echter minder waar. De stekker ging eruit en daar waar eenieder zijn eigen gedachten erover mag hebben, had ik die uiteraard ook.

Nou ja, daar stond ik dan, ontzettend veel zin in een weekje bivakkeren in 'the middle of nowhere', maar ook heel graag willen weten hoe het er in de Nederlandse politiek voorstaat. En ja, dan komen we op het punt waar ik naar toe wil: Social Media. Sneller dan via het platvorm Twitter kom je niet aan je nieuws. Voornamelijk, omdat diverse politici zelf een twitteraccount hebben en de nieuwtjes daardoor uit eerste hand op het medium geplaatst worden.

Een paar dagen later zat ik superrelaxed in een heerlijk zonnetje aan het zwembad. Godzijdank bij 28 graden en nog niet, zoals ik via de socials vernam, 40 graden of meer zoals elders in Europa. Ik herinner me het jaar ervoor nog de enorme bosbranden net onder Bordeaux. Toch zeker 170 kilometer bij onze verblijfplek vandaan, maar het was een paar dagen grijs van de rook en het leek of er heel dichtbij een lekkernij al een paar uur in een oven stond te verbranden. Wat doen we onze prachtige wereld toch aan...

Hoe dan ook, ik bleef via Twitter goed op de hoogte van wat er zich in Nederland afspeelde. Uiteraard volgden al snel de meninkjes van geleerden en degenen die denken geleerd te zijn. Want ja, Social Media heeft ook een heel andere, lelijke kant, dan alleen de handige snuffjes. Hierover vertel ik jullie verderop in Natuurklanken graag meer.

Inmiddels heeft onze mooie vereniging, waar ik met veel plezier als bestuurslid toegetreden ben, naast het reeds bestaande Facebookaccount een Twitteraccount met 450 volgers en een Instagram account met 375 volgers. Binnen het tijdsbestek dat deze online zijn gekomen, mag je best stellen dat er al hard is gewerkt aan de naamsbekendheid van KNNV Epe-Heerde. Een enkele volger heeft zich gemeld om met een werkgroep mee op inventarisatie te gaan. Ook zijn er wat verzoekjes voor excursies binnengekomen. Nadat ik de prachtige foto van Adrie's 5 kerkuil jongen online had gezet, meldde een aantal volgers uit Heerde dat ze heel graag eens uilskui-kens in het echt zouden willen zien. Wellicht kunnen we over dit soort verzoeken samen eens om de tafel. Als we echt willen, is er heel veel mogelijk.

Wanneer jullie dit lezen, is de zomer inmiddels voorbij. Mocht het geen weer zijn om naar buiten te gaan dan is het misschien een idee om eens wat op Social Media uit te proberen. Laat je verderop in dit nummer inspireren, misschien gaat er wel een heel nieuwe wereld voor je open!

Hartelijke groet, Angela Dezijn, algemeen bestuurslid

Wandelen met Wim, 5 september park Zuidbroek (Apeldoorn) Foto Herman Snoek

Algemeen Programma

---

3 oktober 2023 Wandelen met Wim

Wim Oosterloo organiseert een maandelijks wandeling. Elke eerste dinsdag van de maand gaan we op pad voor een route van ongeveer 5 kilometer, telkens in een ander gebied tussen Hattem en Apeldoorn. Dit betekent dat er regelmatig even stil wordt gestaan bij flora, fauna en landschap. Binnen de groep is hiervan in de meeste gevallen voldoende kennis aanwezig, Het zijn leerzame wandelingen. Zowel KNNV-leden (gratis) als niet-leden (bijdrage € 2,00) kunnen hieraan deelnemen. Opgave deelname wimosterloo@kpnmail.nl. Enkele dagen voor de wandeling ontvangt U per mail de informatie over vertrekplaats en een korte beschrijving van de wandeling.

26 oktober 2023 Lezing Permafrost en klimaatverandering – landschap, ecologie, broeikasgassen en kantelpunten – door Ko van Huissteden

Ontdooiende permafrost Siberie Foto Ko van Huissteden

Ko van Huissteden is emeritus universitair hoofddocent Aardwetenschappen (Vrije Universiteit). Hij heeft onderzoek gedaan naar permafrost uit de ijstijd in Nederland en uitstoot van methaan in Siberië. Hij is medeauteur van het boek: Permafrost – nu en in de IJstijd. Op bijna een kwart van het landoppervlak van het noordelijk halfrond komt permafrost voor. Ontdooien van de permafrost leidt tot meer broeikasgassen. In deze lezing gaan we in op hoe de permafrostgebieden veranderen, inclusief een terugblik naar het ontdooien van de ijstijd-permafrost in Nederland.

De lezing is op donderdag 26 oktober 2023

Locatie: Kulturhus Epe, Stationsstraat 25, 8161 CP Epe. Aanvang: 20.00 uur.

Deelname: KNNV/IVN-leden gratis. Voor niet-leden geldt een bijdrage van € 5,00 per persoon

7 november 2023 Wandelen met Wim

Zie voor informatie de wandeling van 3 oktober 2023

30 november 2023 Lezing Invasieve exoten - door Wilfred Reinhold

Exoten komen van nature niet in Nederland voor, maar zijn door menselijk handelen hier terecht gekomen. Transport, handel en toerisme zijn de belangrijkste routes waarlangs exoten hier terecht komen. Ze kunnen per ongeluk hier terechtkomen, bijvoorbeeld door het meeliften met transporten, of opzettelijk door het verhandelen van exotische dieren en planten. Een klein deel van de exoten kan zich vestigen in onze natuur. Gaat een soort zich snel vermeerderen dan spreken we van een invasieve exoot. Invasieve exoten verdringen inheemse soorten en veroorzaken schade aan natuur, economie en veiligheid of gezondheid van mens en dier. Bij de aanpak van invasieve exoten worden verschillende methoden en technieken gebruikt, de aanpak is vaak gefragmenteerd. Beheerders baseren zich niet altijd op de meest actuele informatie en de aanpak is vaak niet of onvoldoende effectief.

Reuzenberenklauw, een invasieve exoot

Foto Herwin Looman

Wilfred Reinhold is voorzitter van het Platform Stop Invasieve Exoten

De lezing is op donderdag 30 november 2023

Locatie: Kulturhus Epe, Stationsstraat 25, 8161 CP Epe. Aanvang: 20.00 uur.

Deelname: KNNV/IVN-leden gratis. Voor niet-leden geldt een bijdrage van € 5,00 per persoon

5 december 2023 Wandelen met Wim

Zie voor informatie de wandeling van 3 oktober 2023

Yvonne Zeegers

Winterprogramma Plantenwerkgroep 2023-2024

Het aanstaande winterseizoen van de Plantenwerkgroep ziet er als volgt uit:

Vanaf september gaan we zo veel mogelijk op maandagmiddagen een kilometerhok inventariseren. Waar dat zal zijn wordt kort van tevoren bekendgemaakt. De leden van de plantenwerkgroep krijgen daarvan bericht; andere belangstellenden zijn zeker welkom. Zij kunnen contact opnemen met coördinator Egbert de Boer.

Op vier maandagavonden komen we bij elkaar in gebouw Antenne bij de Regenboogkerk, Dr. van Voorthuysenstraat 6, 8162 BD Epe. Dat zal zijn op 30 oktober, 27 november, 29 januari en 26 februari van 19.30-21.30 uur. We werken dan meestal met gedroogd plantenmateriaal. Ook voor de avondbijeenkomsten geldt: belangstellenden zijn zeker welkom. Zij kunnen contact opnemen met coördinator Egbert de Boer. Bellen kan naar 0578-572292 of een e-mail sturen naar edeboer008@planet.nl

Hetty Verstraaten

Programma werkgroep paddenstoelen

Het komende kwartaal hopen we weer veel soorten te vinden.
We hebben de nodige inventarisaties en ook de determinatie-avonden komen er aan.
Hier het programma.

Inventarisaties

zaterdag 2 september
zondag 10 september
vrijdag 15 september
zondag 24 september
zondag 1 oktober
vrijdag 6 oktober
zondag 15 oktober
zondag 22 oktober
vrijdag 27 oktober
zaterdag 4 november
zondag 12 november

Locatie

Begraafplaats Norelbos
Molecaten
Cannenburch tuin
Kloosterbos
Erf van Daendels
Korte Broek
Natuurpad Heerde
Majuba
Hoogwatergeul
Woesterberg
Ambtsbos

Zaalbijeenkomsten

dinsdag 5 september
dinsdag 10 oktober
dinsdag 7 november

WIOS gebouw
WIOS gebouw
WIOS gebouw

De meest actuele informatie staat altijd in de agenda op de website.

Herman Snoek

Heksenboter

Heksenboleet

Geheks

Heksenboter, Heksenboleet, Heksenschermpje en een Heksenkring (van Roestvlekkenzwammen).

Het zijn allemaal vondsten die gedaan zijn tijdens inventarisaties van de paddenstoelenwerkgroep.

Respectievelijk in De Motketel (Vaassen), Begraafplaats Norelbos (Epe), 't Loo (Apeldoorn) en het Kloosterbos (Wapenveld).

Heksenschermpje

Heksenkring

*Foto's Henk van Woerden
Joke van Litsenburg*

De plantenwerkgroep verkent Nationaal Park Lauwersmeer, 12 t/m 16 juni 2023

Tekst Harry Rijken

De jaarlijkse meerdaagse trip van de plantenwerkgroep ging dit jaar naar Nationaal Park Lauwersmeer. Daar verbleven we in de groepsaccommodatie van Robersum Recreatie in Vierhuizen.

Deelnemers waren Dini Kornegoor, Jan Hofstede, Ger Breman, Harry Rijken, Henk Dirkzwager, Hetty Verstraaten, Jacqueline van Leeuwen, Loes Jansen, Lucie Wessel, Margriet Maan, Max Messie, Pim van der Knaap en Wietske Jansen. Wie er niet bij was heeft echt wat gemist! Sowieso het heerlijke eten dat Dini en Jan ons iedere dag, van ontbijt t/m diner voorschotelden (!!!), en natuurlijk ook de onvermoeibare energie van de hele groep om alle hoeken en gaten van het nationaal park te verkennen en te genieten van de uitbundige flora. En omdat natuurliefhebbers niet alleen van plantjes houden hebben we en passant ook de vogelrijkdom binnen en buiten de dijken uitgeplozen.

Hierna volgt een kort verslag van dag tot dag. Een overzichtskaart van Nationaal Park Lauwersmeer en een complete lijst van de vogelwaarnemingen.

Maandag 12 juni

De dag van de heenreis is goed ingevuld door een tussenstop bij het **Fochteloërveen**, een gebied van Natuurmonumenten op de grens van Drenthe en Friesland. Vanuit de auto spotten we daar meteen al een paartje Kraanvogels met jong! Rond een uur of 11 ontmoeten we elkaar aan het begin van het wandelpad naar de mooie uitkijktoren met de toepasselijke naam 'De Zeven'. ►

Na de lunch hebben we tijd om het gebied verder te verkennen en lopen we de Wollegraswandeling. Die doet zijn naam eer aan want Wollegras zien we volop, evenals leuke soorten als Stijve ogentroost, Ronde zonnedaauw en Scherpe fijnstraal.

De reis gaat verder door het Friese en Groningse land en tegen 16.00 uur komen we aan in Vierhuizen, even ten noorden van Zoutkamp. Met 12 slaapkamers en ruim 30 bedden gaat het soepel om allemaal een passende plek te vinden.

Na een eerste heerlijk diner gaan we meteen weer op pad: Wietske heeft een ontmoeting weten te arrangeren met Hans Gartner, gepensioneerd terreinbeheerder van Staatsbosbeheer (SBB).

We ontmoeten hem in het **SBB-activiteitscentrum Lauwersnest**.

Hans kent het Nationaal Park Lauwersmeer als zijn broekzak en wil ons graag vertellen over de ontstaansgeschiedenis en de mooie plekjes die we zeker moeten verkennen. Na zijn inspirerende verhaal voegen we de

(HR)

Waarnemingen maandag 12 juni (Fochteloërveen)			
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
Zilverhaver	Aira caryophyllea	Eenarig wollegras	Eriophorum vaginatum
Lavendelhei	Andromeda polifolia	Stijve ogentroost	Euphrasia stricta
Valkruid	Arnica montana (geplant?)	Geelhartje	Linum catharticum
Kamgras	Cynosurus cristatus	Veenbies	Trichophorum germanicum
Ronde zonnedaauw	Drosera rotundifolia	Kleine veenbes	Vaccinium oxycoccos
Scherpe fijnstraal	Erigeron acris		

daad bij het woord en laat Hans ons een aantal veldjes rond het activiteitencentrum zien. Daar 'struikelen' we over de grote hoeveelheid (gevlekte) Rietorchissen en daarnaast weten we leuke soorten te vinden als Moeraswespenorchis, Zomerbitterling, Stijve ogentroost, Kleine en Grote ratelaar en Addertong.

De ontmoeting met Hans bevalt zo goed dat we graag gebruik maken van zijn aanbod om ook nog een flinke dagexcursie met ons te doen. Die spreken we meteen af voor de volgende dag.

Dinsdag 13 juni

Onder aanvoering van Hans trekken we nu de bossen en velden van **Suyderoogh** in, ook op plekken waar 'gewoon' bezoek niet mag komen. Floristen en vogelaars komen volop aan hun trekken. Hans weet van alles te vinden, maar hij is ook benieuwd wat wij nog weten te ontdekken. Op de vlakte met zicht op het water van 'Achter de Zwartten' worden we meteen getraceerd op de foeragerende Zearend, en ook de Visarend en Lepelaar laten zich zien.

Leuke plantenvondsten waren Vleeskleurige orchis, Rond wintergroen en Parnassia (hier nog niet in bloei). Minder bijzonder, maar wel prachtig was de opvallende aanwezigheid van Hondсроos en Egelantier in de bossen.

Waarnemingen dinsdag 13 juni (Suyderoogh)			
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
Zilte zegge	Carex distans	Addertong	Ophioglossum vulgatum
Zeegroene zegge	Carex flacca	Aardbeiklaver (veg.)	Trifolium fragiferum
Fraai duizendguldenkruid	Centaureum pulchellum	Kleine ratelaar	Rhinanthus minor
Vleeskleurige orchis	Dactylorhiza incarnata	Grote Ratelaar	Rhinanthus angustifolius
Moeraswespenorchis	Epipactis palustris	Hondsroos	Rosa canina
Grote keverorchis	Neottia ovata	Veelbloemige roos	Rosa multiflora
Parnassia (veg.)	Parnassia palustris	Egelantier	Rosa rubiginosa
Rond wintergroen	Pyrola rotundifolia		
Rode ogentroost (veg.)	Odontites vernus	Darmwier	Enteromorpha (G)

We ronden het samenzijn met Hans af op het terras van Restaurant Suyderoogh en gaan daarna buitendijks kijken bij **Hoek van Bant**. We zijn daar (op aanraden van Hans) 2 uur voor hoogwater en hopen leuke planten te vinden en op de platen en langs de vloedlijn ook veel vogels te spotten. Dat lukt heel aardig: we zien o.a. 750 Scholeksters met de kop in de wind, 200 Tureluurs en dertig Kluten, tevens met pulletjes. Twee ervan werden direct in het water geduwd om te leren zwemmen.

Na deze welbestede dag gaan we vol indrukken naar ons verblijf en genieten we van een laat maar heerlijk diner.

Waarnemingen dinsdag 13 juni (Hoek van Bant)	
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
Zeekweek	<i>Elymus athericus</i>
Zeeweegbree	<i>Plantago maritima</i>
Zeekraal	<i>Salicornia</i> (G)
Zeemelkdistel	<i>Sonchus arvensis</i> var. <i>maritimus</i>
Knopig doornzaad	<i>Torilis nodosa</i>
Zulte/Zeeaster (veg.)	<i>Tripolium pannonicum</i>

Woensdag 14 juni

Deze dag trekken we het hele Lauwersmeer rond. We beginnen bij het **Jaap Deensgat**. Daar staat een mooie vogelkijkhut en ook de floristen komen aan hun trekken. We zien o.a. Hongaarse raket, Gele waterkers, Visarend en foeragerende Boerenzwaluwen.

Parnassia (HR)

Waarnemingen woensdag 14 juni (Jaap Deensgat)	
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
Moeraswederik (veg.)	<i>Lysimachia thysiflora</i>
Hongaarse raket	<i>Sisymbrium altissimum</i>
Gele waterkers	<i>Rorippa amphibia</i>
Rode waterereprijs	<i>Veronica catenata</i>

De volgende stop is het **Land van juffrouw Ali**, vlak onder Lauwersoog. Dat is één van de velden waar we – ook zonder begeleiding – doorheen mogen struinen. En dat is de moeite waard! We vinden o.a. Kleinen Rond wintergroen, Moeraswespenorchis, Duinwespenorchis, Parnassia, Zomerbitterling en Duizendguldenkruid.

Waarnemingen woensdag 14 juni (Land van juffrouw Ali)	
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
Zomerbitterling	<i>Blackstonia perfoliata</i> subsp. <i>perfoliata</i>
Duizendguldenkruid	<i>Centaurium spec.</i>
Moeraswespenorchis	<i>Epipactis palustris</i>
Scherpe fijnstraal	<i>Erigeron acris</i>
Grote keverorchis (veg.)	<i>Neottia ovata</i>
Parnassia (veg.)	<i>Parnassia palustris</i>
Klein wintergroen	<i>Pyrola minor</i>
Rond wintergroen	<i>Pyrola rotundifolia</i>
Knopbies	<i>Schoenus nigricans</i>
Wegedoorn	<i>Rhamnus cathartica</i>

Tijdens de lunch kijkt Pim om zich heen en zegt dat hier toch ook de Grote keverorchis zou moeten staan. Als hij nog eens goed kijkt blijkt hij er bijna bovenop te zitten!

Na de lunch trekken we door het aanpalende bos in de hoop daar het Stofzaad te vinden. Dat lukt helaas niet, maar we vinden wel Brede lathyrus en in het open veld heel veel Addertong en één bloeiende Parnassia. Aan het eind van deze wandeling trekken we langs het **Strand Zeearend** en daar vinden we een mooi aantal Goudknopjes.

Waarnemingen woensdag 14 juni (bos en Strand Zeearend)	
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
Goudknopje	Cotula coronopifolia
Brede lathyrus	Lathyrus latifolius
Addertong	Ophioglossum vulgatum
Parnassia (in bloei)	Parnassia palustris

Na een rit over de dijk komen we via Anjum bij **Ezumakeeg**.

Dat is een leuk gebied voor vogelaars, waar je zo vanaf de weg met verrekijker en telescoop mooie beelden hebt van o.a. Grutto's, Bontbekplevieren en Berg-eenden met jongen. Ook kijken we met verwondering naar een Grote zilverreiger die tussen de struiken zijn vele uitstaande veren staat te poetsen.

Langs de weg zien we veel Blaatrekkende boterbloem.

De meest zeldzame waarneming van deze dag deden we tijdens het diner!

Omdat we deze soort niet meteen thuis konden brengen, hebben we de hulp ingeroepen van Egbert de Boer: hij determineerde deze zeldzaamheid als een kweek-/keukenvorm van *Malus x domestica*.

Voor de diehards is de dag nog niet ten einde: na het diner gaan we bijna voltallig ook nog naar **observatieterren De Baak op de Middelplaat**. Volgens Hans Gartner moeten we daar bij het vallen van de avond de Roerdomp kunnen horen en die kans laten we ons niet ontglippen! Het is vanwege de muggen even een uitdaging om bij de uitkijktoren te komen, maar daar aangekomen is het genieten!

We spotten o.a. de Koekoek (meerdere), ca. 20 grote Zilverreigers, die vanuit het riet hun nestboom opzoeken, vele Konikpaarden en Schotse hooglanders. En we genieten vooral van een show van de Visdief in de dichtstbijgelegen geul.

Onderweg zien we de Grote engelwortel en bij de parkeerplaats staat een flink exemplaar Zwarte mosterd. En de Roerdomp? Die liet zich niet horen, behalve aan Dini, Jan, Max en Wietske die als laatsten bij de auto's arriveerden.

Zwarte mosterd (HR)

Waarnemingen woensdag 14 juni (De Baak)	
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
Grote engelwortel	Angelica archangelica
Zwarte mosterd	Brassica nigra

(HV)

Donderdag 15 juni

Langs het Lauwersmeer is er nog één gebied te verkennen en dat is in de zuid-westhoek bij het **Zomerhuisbos**. Het is (alweer) een warme en bijna windstilledag, maar dat weerhoudt ons (en ook de echte senioren onder ons!) niet om een flinke wandeling te maken door het bos en de open velden. We zijn amper de auto's uit of de IJsvogel scheert voorbij! Dat smaakt naar meer! Jacqueline, Jan en Max zijn op dreef met de vogelobservaties en -geluiden. Ze spotten o.a. de Grauwe klauwier, Blauwborst, Rietzangers en de alom aanwezige Bruine kiekendief.

Ook de flora was weer de moeite waard met o.a. Moeraszuring, Goudzuring, Rode waterereprijs en Rode ogentroost.

Waarnemingen donderdag 15 juni (Zomerhuisbos)			
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
Stomp vlotgras	Glyceria notata	Goudzuring	Rumex maritimus
Rode ogentroost	Odontites vernus	Moeraszuring (in knop)	Rumex palustris
Poelruit	Thalictrum flavum	Rode waterereprijs	Veronica catenata
Stijve waterranonkel	Ranunculus circinatus	Zandlangbaardgras	Vulpia membranacea

In de middag nemen we weer een kijkje aan de Waddenzee, en wel bij **Peazens-Moddergat**.

Daar kun je een leuk stuk buitendijks struinen over de Peazumerlanden en dat levert natuurlijk weer een heel aantal nieuwe soorten op, zoals Gerande schijnspurrie, Zeealsum, Zeeweegbree, Zeepostelein en Zeekraal. Deze mooie dag sluiten we af met een drankje/ijsje op het terras in Moddergat.

Waarnemingen donderdag 15 juni (Peazens-Moddergat)			
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
Engels gras	<i>Armeria maritima</i>	Zeekraal	<i>Salicornia spec.</i>
Zeealsum	<i>Artemisia maritima</i>	Engels slijkgras	<i>Spartina anglica</i>
Zeekweek	<i>Elymus athericus</i>	Zilte schijnspurrie	<i>Spergularia marina</i>
Melkkruid	<i>Glaux maritima</i>	Gerande schijnspurrie	<i>Spergularia media</i>
Zeepostelein	<i>Honckenya peploides</i>	Klein schorrenkruid	<i>Suaeda maritima</i>
Bleek kweldergras	<i>Puccinellia distans subsp. borealis</i>		

Vrijdag 16 juni

Het einde is in zicht, maar nog niet helemaal ... Ook voor de terugreis plannen we nog een tussenstop in, bij het Nationaal Park Dwingelderveld in de buurt van Ruinen. We maken daar een korte maar boeiende wandeling vanaf het bezoekerscentrum van Natuurmonumenten en vinden o.a. Rode schijnspurrie en Dwergviltkruid. Aan het einde van de wandeling raken we enthousiast over mooie exemplaren van Slangenlook, Doorwaskervel en Klimopbremraap, maar helaas bleken die allemaal uitgezaaid te zijn door een over-ijverige pensionado.

Toen restte ons nog slechts het afscheid en het laatste deel van de terugreis. Het was een prachtige trip van de plantenwerkgroep. Zoals aan het begin al gezegd: "wie er niet bij was heeft echt iets gemist!"

Waarnemingen vrijdag 16 juni (Dwingelderveld)	
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam
Slangenlook	<i>Allium scorodoprasum</i>
Liggend walstro	<i>Galium saxatile</i>
Gewone waternavel	<i>Hydrocotyle vulgaris</i>
Trekus	<i>Juncus squarrosus</i>
Dwergviltkruid	<i>Logfia minima</i>
Borstelgras	<i>Nardus stricta</i>
Klimopbremraap	<i>Orobanche hederiae</i>
Doorwaskervel	<i>Smyrniurn perfoliatum</i>
Rode schijnspurrie	<i>Spergularia rubra</i>

In totaal hebben we 77 plantensoorten gezien, dat is toch een respectabel aantal !

Daarnaast hebben we ook vele insecten en nog een paar andere dieren mogen aanschouwen:

- Een Waterspitsmuis (Ballastplaatbos)
- Groene(?) kikker in slootje
- 2 grote dikke hazen op het wad bij de Hoek van Bant
- Een pad
- 2 rammelende hazen en een dood zeehondje (huiler) bij Moddergat

Complete lijst van de vogelwaarnemingen

Vogelwaarnemingen tijdens trip plantenwerkgroep Lauwersmeer 12-16 juni (door Jacqueline, Jan en Max)				
Aalscholver	Fuut	Kleine karekiet	Rietgors	Tureluur (ca. 200)
Bergeend	Gekraagde roodstaart (?)	Kleine mantelmeeuw	Roerdomp	Veldleeuwerik
Blauwborst	Gele kwikstaart	Kleine Zilverreiger	Roodborst	Visarend
Blauwe reiger	Gierzwaluw	Kluut	Roodborsttapuit	Visdief
Boerenwaluw	Grauwe gans	Kneu	Rotgans	Wielewaal
Bontbekplevier	Grauwe klauwier (2x)	Koekoek	Scholekster (ca. 750)	Wilde eend
Bonte strandloper	Grote bonte specht	Kokmeeuw	Slobeend	Winterkoning
Bosrietzanger	Grote lijster	Koolmees	Smient	Wintertaling
Brandgans	Grote zilverreiger (>25)	Kraanvogel (m/v + juv)	Spreeuw	Witte kwikstaart
Bruine kiekendief	Grutto	Krakeend	Steenloper	Wulp
Canadese gans	Holenduif	Lepelaar	Stormmeeuw	Zanglijster
Casarca	Houtduif	Meerkoet	Tafeleend	Zearend (4x)
Cetti's zanger (3x)	Huismus	Merel	Tapuit	Zwarte kraai
Ekster	Huiszwaluw	Pimpelmees	Tjiftjaf	Zwartkop
Fazant	Kauw	Putter	Torenavalk	
Fitis	Kievit	Raaf	Tuinfluit	

De foto's in dit verslag zijn gemaakt door: Harry Rijken (HR), Pim van der Knaap (PvdK), Max Messie (MM), Hetty Verstraaten (HV) en Lucie Wessel (LW)

*De kerkuil wil niet meer gedijen
Verspreiding: slecht, bestand: gering
Dit komt door gif noch jachtpartijen
Maar louter door ontkerstening*

Ivo de Wijs (tot 2005 presentator Vroege Vogels)

In 2015 zie ik in Zuid-Afrika voor het eerst een Kerkuil. Als een majesteit hoog zittend op een kolossale ingangspoort van een boerderij. Loerend. Startklaar om te jagen. Twee jaar later geniet ik niet ver daarvan optimaal van drie jongen in een kerkuilenkast. Hongerig. Wachtend op voedsel. Gretig. Zodra moederuil met een muis in aan- tocht is, bewegen de pluizige koppen heen en weer.

Drie keer is scheepsrecht. Onverwachts zie ik deze schoonheid met witte gezichtssluier in mijn NGO 1 onderzoeksgebied bij het Van der Valk Hotel Apeldoorn. Overdag verborgen in een forse, ontembare klimop. Rustend op zijn roestplaats. Zichtbare sporen van witte poepresten verraden zijn onzichtbare aanwezigheid. De kwetsbare nachtbraker heeft voorkeur voor (half) open landschappen en boerenland. Hij verblijft graag in oude schuren of kerktorens. Leidt een teruggetrokken bestaan en wordt pas actief, als het donker is. Jaagt in het open veld op muizen. Gedraagt zich in het algemeen als standvogel. Gevoelig voor winters met langdurige vorst en sneeuw. De A50 op steenworp afstand is voor het hotel een voordeel. Voor de Kerkuil een nadeel. Als ze jagen,

vliegen ze laag langs wegbermen vlak boven de grond. Door de zuigende werking van snelheidsduivels is het risico op aanrijdingen groot.

Met slechts 2500 paren is de Kerkuil geen algemene broedvogel in Nederland. Het aantal broedsels hangt nauw samen met de muizenstand en fluctueert.

Op de grond vind ik stille getuigen. Braakballen. Tientallen. Zwart getint. Dit hoge aantal is niet uitzonderlijk. Uilen produceren gemiddeld één tot soms twee braakballen per dag.

Een braakbal bestaat uit onverteerbare resten. Haar. Schedeltjes. Botjes. In een uilenmaag worden deze

restanten tot onregelmatige ballen samengeperst. Hieromheen vormen zich slijmlagen. Daardoor glijden ze gemakkelijk omhoog om uitgespuwd te worden.

Maar wat zit er nou precies in die braakballen?
 Wat staat er op het menu van een Kerkuil?
 Hoe gevarieerd is zijn maaltijd?
 Aan vragen geen gebrek.

Een deel van de ballen neem ik mee naar huis. Stop hen in een vriesvak. Haal ze er na een week uit. Nu is het ongedierte uitgeschakeld. Ontdooi en droog ze. Spreid alles uit op grote dienbladen.

De volgende stap is het klaarleggen van pincetten, penselen, paperclips, satéstokjes, tandenborstels, tandenstokers etc. Uit onverwachte hoek krijg ik hulp. Via IVN'er Bas Wrekenhorst kan ik een stereo vergrootglas en herkenningskaarten lenen van Yuverta mbo Velp. Heel mooi. Zo krijg ik de botjes en gebitjes haarscherp in het vizier.

Tijdens het pluizen let ik op vormen en maten. Leg schedeltjes bij elkaar. Sorteert botjes. Maak rijtjes van dijbenen. Formeer bloemen van ellepijpen. Niets nieuws onder de zon. Eeuwen geleden voerden wetenschappers dezelfde handelingen uit. Ik pak het schitterende boek 'Universitaire collecties in Nederland. Nieuw licht op het academisch erfgoed' uit mijn boekenkast. Heerlijk om in te grasduinen.

Op de harde kaft staan, hoe kan het ook anders, twee koninklijke Kerkuilen. Prachtig uitgedost in een fraai bruinachtig beige verenkleed met hartvormige gezichtssluiers. Deze loopt van de wenkbrauwen rond het oog naar de snavel en helpt om goed te horen. Het is een soort trechtersvormige krans van stijve veertjes, die binnenkomende geluidsgolven opvangt en naar de oren aan de zijkanten van de kop leidt.

Ik bestudeer Jacob Hovius' pronkjuweel: een 'beenderenkabinet'. De fraai gevulde kast van geneesheer Hovius (1710-1786) is al bijna 200 jaar onderdeel van Museum Vrolik. De beenderen tonen menselijke drama's. Een verbrijzeld been, veroorzaakt door een karrenwiel. Botbreuken bij een uit de mast gevallen matroos. Een schedelbreuk bij een vrouw die een zware mand met turf op haar hoofd krijgt.

Mijn bescheiden verzameling bestaat uit bekken, boven- en ondergebitten, dijbenen, kuit-scheen- en spaakbenen, schedeltjes, ruggenmerg.

Op basis van de gebitten onderscheid ik drie soortgroepen: ware muizen (knobbelkiezen), woelmuizen (kiezen met driehoekjes) en spitsmuizen (puntige kiezen).

Muizen eten plantaardig (onkruiden, bessen, noten, wortels, paddenstoelen) en dierlijk voedsel (spinnen, slakken, kevers, rupsen, poppen van dag- en nachtvlinders). Ze trekken vogels en andere roofdieren aan. Kerkuilen staan aan de top van de voedselpiramide. Ze verorberen bij bosjes muizen en krijgen op deze wijze voldoende eiwitten binnen. Bij een goed muizenjaar planten Kerkuilen zich voort. Er is geen broedsucces in een slecht muizenjaar.

Kuit- en scheenbeen

Bekken

Na het inventariseren en analyseren van alle gepluisde botjes concludeer ik voorzichtig dat in de omliggende bospercelen, mais- en grasvelden naar alle waarschijnlijkheid voldoende kleine knaagdieren leven voor deze muizenspecialist. Bij een tekort aan muizen kan hij als aanvulling op zijn menu uitwijken naar Groene en Bruine kikkers. Maar of er genoeg voedsel is voor een concurrerende Bos- en Steenuil, valt te betwijfelen.

Terwijl ik me verdiepte in de kerkuil, genoot ik opnieuw van het werk van fotograaf en wetenschapper Arie van 't Riet. In zijn composities combineert hij zijn achtergrond als ingenieur en fysicus met zijn passie en liefde voor flora en fauna. Met een combinatie van gevoel voor serene schoonheid en technische kennis en inzicht legt hij niet de buitenkant, maar de binnenkant van de natuur vast. Daarmee toont hij de kwetsbaarheid van interne structuren.

Biorama van dode Kerkuil: Arie van 't Riet

Bronvermelding:

- Monquill-Broersen, T (2007). *Universitaire collecties in Nederland*,
- Halewijn, S (tweede druk, 2005). *Uilenvlucht, Het Geheimzinnige leven van de uil* (KNNV).

Websites: Medischerfgoed.nl, Zoogdiervereniging.nl, Batboy.nl, Avonturiashop.nl, Morrengalleries.nl, Science-photo.com.

In memoriam Janus Crum

Op 23 juni 2023 overleed Janus Crum.

Janus leidde vele jaren de paddenstoelenwerkgroep van onze afdeling van de KNNV. Dat deed hij altijd samen met zijn vrouw To.

Janus was een beminnelijk, bescheiden en betrokken persoon. Dat was al op te maken hoe hij de leiding overnam van de werkgroep. Deze was 20 september 1993 gestart onder leiding van Mickey Marsman. Begin 1996 gaf Mickey aan de leiding graag over te geven. Maar het duurde nog enige jaren voordat op papier Janus & To de leiding hadden van de werkgroep.

Met het project Kloosterbos anno 1997 kwam de samenwerking tussen Menno en Janus goed van de grond. En daarna ook bij een aantal andere KNNV projecten waarbij Janus het voortouw nam om de excursies in te plannen. Aan het eind schreven Janus en Menno samen de teksten. Die Janus dan redigeerde.

Begin 2010 ontstond er een bestuurscrisis binnen de KNNV en besloten Janus en Menno samen tijdelijk de functie van secretaris op zich te nemen.

Wij herinneren Janus als een deskundige en toegankelijke coördinator. Bij de jaarlijkse publieksexcursie ontving hij de deelnemers, met een paddenstoel in de hand en met zijn mondharmonica verzamelde hij de groep voor uitleg bij bijzondere plekken. Zijn deskundigheid was en blijft zichtbaar in de verschillende rapporten zoals Kloosterbos, Vossenbroek, het Wissels Veen en andere rapporten.

We wensen To, haar kinderen en kleinkinderen veel sterkte toe

Herman Snoek & Menno Boomsluiters
Juli 2023

Sleedoornpage

Regelmatig loop ik een rondje Korte Broek (Vaassen). Deze keer was ik op zoek naar de Sleedoornpage. Ik kwam een echtpaar tegen, die de vlinder gezien hadden; foeragerend op Koninginnenkruid. De volgende dag ben ik teruggegaan en de dag erop weer.

En ja hoor! Op het Koninginnenkruid zat de Sleedoornpage lekker te snoepen.

We hadden alle twee de tijd, dus ik heb hem goed kunnen vastleggen.

Later ben ik weer gaan kijken en hij zat op precies dezelfde pol planten.

Tekst & foto Lucie Wessel

Inleiding

In 2023 zijn voor de 34e keer zwaluwen geteld tussen het gemaal Baron van der Feltz in Terwolde; het gemaal Pouwel Bakhuis in Werven en in Heerde en Wapenveld. De zwaluwtellingen worden uitgevoerd onder auspiciën van SOVON en de langst lopende telling is die van de Huiszwaluwen. Na de realisatie van de oeverzwaluwwand ter hoogte van gemaal Pauwel Bakhuis in Werven worden vanaf 2003 ook de oeverzwaluw kolonies in ons werkgebied geteld. Vanaf 2015 worden ook de nesten van Boerenzwaluwen geteld, omdat deze informatie wordt opgenomen in het programma kolonievogels van SOVON. Alle informatie die wordt verzameld van de Huis-, Oever-, en Boerenzwaluwen worden opgeslagen in de database van SOVON-kolonievogels. In dit verslag zijn ook de gegevens opgenomen van Heerde en Wapenveld waar respectievelijk Matthijs Bootsma en Gerjan Petter huiszwaluwkolonies tellen.

Op 28 maart 2023 is door een aantal leden van de vogelwerkgroep onderhoud gepleegd aan de oeverzwaluwwand in de landschapszone. Onderhoud aan de oeverzwaluwwand bij de IJsseldijk in Werven kon niet plaatsvinden, aangezien perioden met hoogwater een en ander belemmerden. Ook in april kon geen onderhoud uitgevoerd worden, aangezien zich in het riet Kleine karekieten en Rietgorzen hadden gevestigd. Ook werd in de directe omgeving onregelmatig een Roerdomp gehoord en had een IJsvogel een nest in de kade van de Bottenstrank. Geen mogelijkheden meer om riet te maaien, dat zich overigens de laatste jaren flink heeft uitgebreid bij de oeverzwaluwwand.

Het waterschap Vallei-Veluwe betaalt jaarlijks een bedrag voor onderhoud van de twee oeverzwaluwwallen aan de KNNV – afdeling Epe-Heerde. Dit verslag is ook weer bedoeld als verantwoording voor de betaling van dit onderhoud en uiteraard als informatie voor de leden van de KNNV. Tijdens de zwaluwtellingen wordt ook informatie verzameld van Huismussen die in huiszwaluwnesten broeden. Tevens wordt ook overige informatie genoteerd over broedende Kerk- en Steenuilen. Vanwege de sterke achteruitgang wordt nu ook informatie verzameld van Ringmussen, maar vanwege onvoldoende telgegevens is dit nog niet interessant voor de statistieken. Vanaf 2023 is ook gestart met de registratie van Holenduiven op de bezochte boerenerven.

Een en ander betekent dat tijdens de zwaluwtelling veel informatie over vogels verzameld kan worden op erven, omdat veel bewoners enthousiast zijn over de aanwezigheid van vogels op hun erf. Veel informatie is nog fragmentarisch en wordt ingevoerd in waarneming.nl, zodat deze informatie beschikbaar is voor onderzoek naar de verspreiding en populaties van vogelsoorten. Wellicht is het mogelijk om in het vervolg meer leden van de vogelwerkgroep te interesseren voor erfvoegel tellingen, zodat voor de overige erfsoorten meer inzicht in het populatieverloop wordt verkregen.

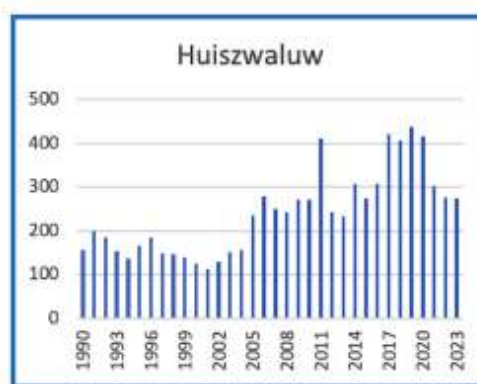
Overzicht periode tellingen

Gedurende 1990 tot en met 2023 zijn ongeveer 90 adressen bezocht voor de inventarisatie van zwaluwen.

- Huiszwaluwen: periode 1999 - 2023
- Boerenzwaluwen: periode 2012 - 2023
- Oeverzwaluwen: periode 2003 – 2023

Huiszwaluw – werkgebied – Terwolde/Wapenveld

Landelijk is de huiszwaluw in de lift met een toename van een kleine 5%. In ons telgebied is een redelijk stabiele populatie aanwezig, maar geen toename van 5%.

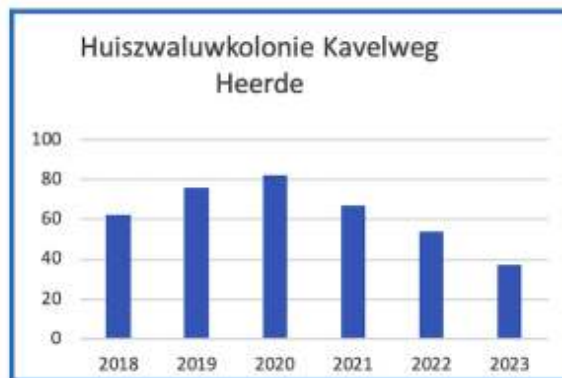
Huismus in huiszwaluwnest

Ieder jaar zien wij Huismussen die gebruik maken van nesten van Huiszwaluwen om in te broeden. Dit leidt veelal tot het afbreken van de nesten en het verloren gaan van broedsels van de Huismussen.

Ter hoogte van de Kavelweg in Heerde bevindt zich één van de grotere kolonies Huiszwaluwen bij een voormalig varkensbedrijf. Dit varkensbedrijf, annex rundveehouderij is enkele jaren geleden opgekocht door de provincie Gelderland. Nu er leegstand is en er geen vee meer aanwezig is, zien we dat de populatie Huiszwaluwen afneemt. In 2020 telde deze kolonie nog 80 bezette huiszwaluwnesten en in 2023 nog 37 bezette nesten. Dergelijke grote kolonies vinden geen ruimte in de omgeving.

Perikelen

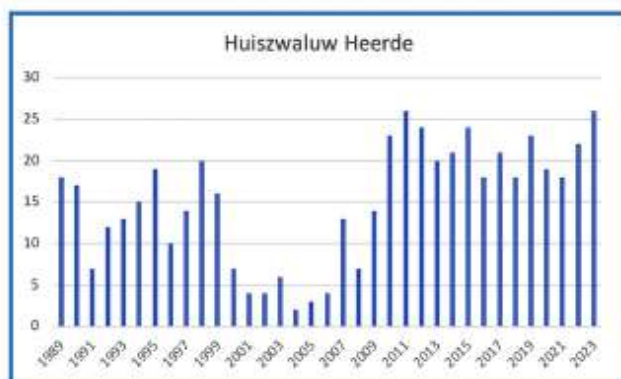
Niet alle burgers in het buitengebied zijn genegen om Huiszwaluwen te accepteren onder hun dakgoten. In Welsum is een voormalige boerderij enkele jaren geleden verkocht en de nieuwe eigenaar heeft nepkraaien op de dakgootrand geplaatst. Ieder jaar proberen de Huiszwaluwen te nestelen, maar de nesten worden ook opgeruimd. In 2018 telde deze huiszwaluwkolonie nog 51 nesten en in 2023 nog 3 nesten.

Ook worden planken bevestigd onder de nesten om uitwerpselen op te vangen, zodat de kozijnen en of ramen niet bevuild worden. Het bevestigen van planken kan een averechts effect hebben, omdat Kauwen dan gemakkelijk de nesten kunnen prederen, als er eieren en/of juveniele Huiszwaluwen aanwezig zijn.

Tellingen in Heerde

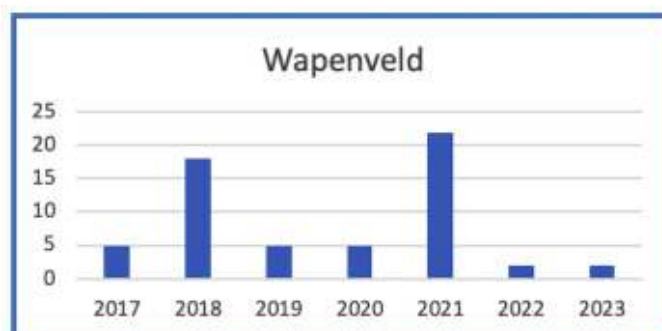
De tellingen in Heerde en de Horsthoek werden in het verleden gedaan door wijlen Rudi Heideveld en zijn overgenomen door Matthijs Bootsma. In Heerde zien we dat de populatie stabiel is. Dit in tegenstelling tot de populatie in de Horsthoek, die sterk is teruggelopen. Boerenzwaluwen worden met de huiszwaluwtellingen niet meegeteld. Dat is ook wel logisch, omdat de tellingen in woonwijken plaatsvinden.

Tellingen in Wapenveld

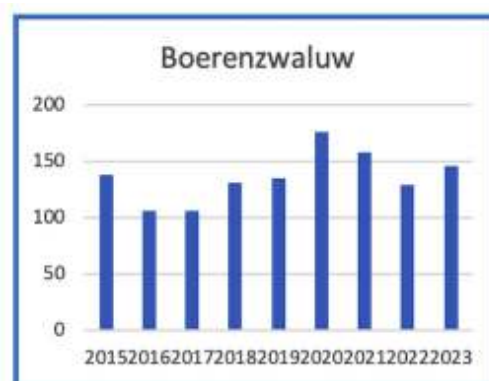
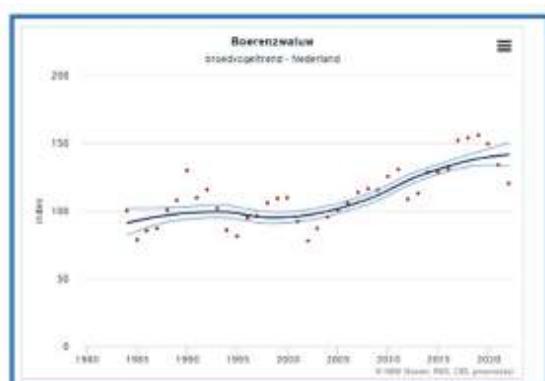
Ook in Wapenveld worden alleen in de woonwijken Huiszwaluwen geteld. In Wapenveld heeft Gerjan Petter de tellingen van wijlen Rudi Heideveld overgenomen.

Het lijkt erop dat in Wapenveld de populatie behoorlijk afneemt?!

Boerenzwaluw

Landelijk is de Boerenzwaluw in de lift en er is een toename van een kleine 5%. In ons telgebied is een stabiele populatie, maar geen toename van 5%. We zien in grotere ligboxstallen een verschuiving van de broedplaatsen. In de hoge ligboxstallen met bevochtigingsventilatoren voor koeling van het rundvee neemt het aantal broedparen af. Kleine stallen en of paardenstallen zijn de voorkeurlocaties van de Boerenzwaluw.

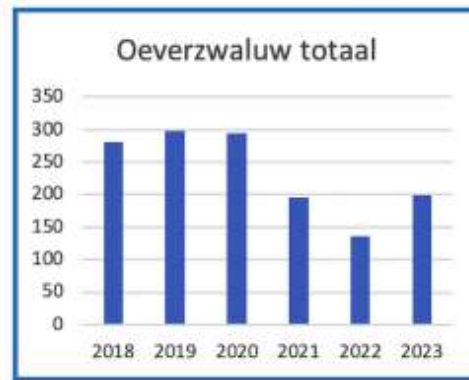
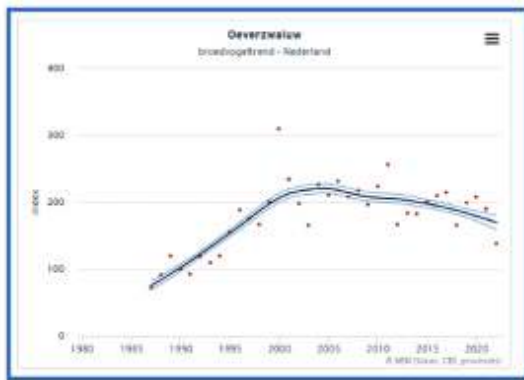

Oeverzwaluw

Sinds de realisatie van de oeverzwaluwwand in Werven in 2003 worden de oeverzwaluwkolonies geteld tijdens de huiszwaluwtelling. De resultaten van het broedsucces zijn jaarlijks wisselend. Een en ander heeft te maken met verschillende oorzaken. Voor de oeverzwaluwwand in Werven is bijvoorbeeld een hoogwaterperiode in april een belemmering om het riet voor de wand te maaien. Dit is in dit broedseizoen ook de situatie geweest, zodat in 2023 geen Oeverzwaluwen hebben gebroed in deze wand. Waarom er in 2022 geen Oeverzwaluwen hebben gebroed in de oeverzwaluwwand in de landschapszone is ons niet bekend.

In de Welsumerwaarden is de bezetting van de kolonie in de oever van de IJssel sterk afhankelijk van de afslag (van de oever) die wordt veroorzaakt door hoogwaterperioden gedurende wintermaanden en in het vroege voorjaar. Voor het kleidepot bij de maatschap Hassink is de situatie afhankelijk van het speciegebruik en of er al dan niet een “rechte” kleiwand ter beschikking is.

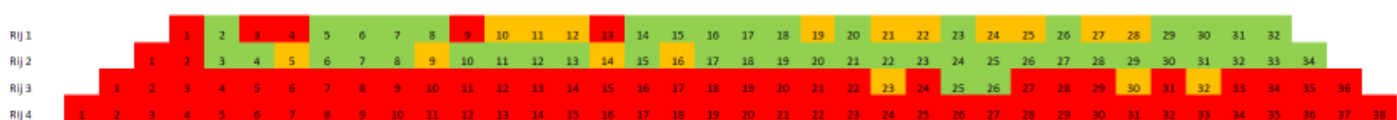
Oeverwaluwwand landschapszone Veessen-Wapenveld

Tijdens de inventarisatie van de Oeverwaluwen bij de oeverwaluwwand in de landschapszone noteren wij ook de bezetting per nestgat (pijpe). In de tabel is de situatie van 2023 opgenomen. Het blijkt dat de onderste nestgaten van 38 stuks niet worden gebruikt door de oeverwaluwen. Ook in voorgaande jaren was dit het geval. In de twee bovenste rijen hebben we ook te maken met wortelende distels. Deze worden tijdens de inventarisaties uitgestoken. Tevens zijn er ieder jaar als er wordt gebroed ook nestpijpen waar krabsporen zijn, maar waar dan de nestpijp niet verder wordt uitgekrabd. Harde klei en of steentjes in de specie? Op een aantal vragen waarom, hoe of wat hebben wij nog geen antwoord.

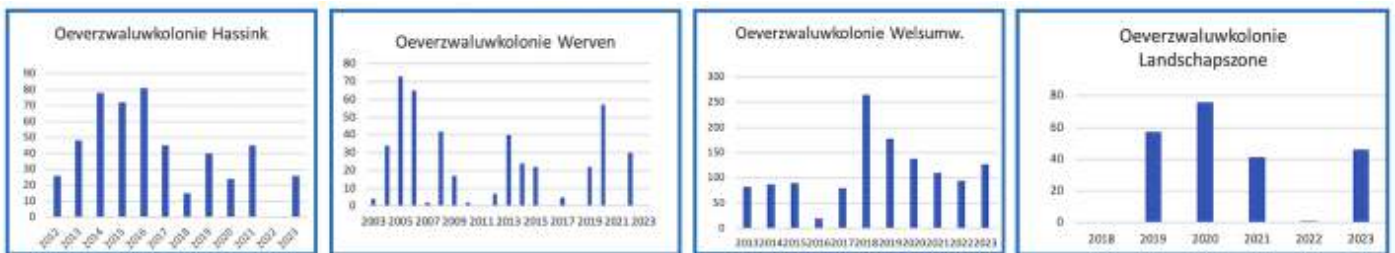
	Aantal nestpijpen	Distels in nestpijp	Uitgekrabde nesten	Bezette nesten
Nestpijp rij 1	32	2	11	15
Nestpijp rij 2	34	3	4	29
Nestpijp rij 3	36	0	3	2
Nestpijp rij 4	38	0	0	0
Totaal	140	5	18	46

Oeverwaluwwand Landschapszone

Bezetting nestgaten 2023: Rood = onbezet Oranje = uitgekrabd – niet bezet Groen = bezet

Natuurvriendelijke oevers zijn interessant voor meerdere vogelsoorten. In de Welsumerwaarden heeft destijds ontstening in het kader van de herinrichting Welsumerwaarden (NURG-project) plaatsgevonden. Dit heeft geleid tot afslag gedurende hoogwater perioden en nu zijn oevers met steilwanden aanwezig waar Oeverzwaluwen en IJsvogels kunnen broeden.

Oeverwaluwwand Werven

Rijkswaterstaat gaat onderzoek doen naar de mogelijkheden voor de ontstening van enkele oevers in de Vorchteren Veesserwaarden. Wellicht dat na de uitvoering van dit oeverproject er weer nieuwe perspectieven ontstaan voor broedbiotopen voor Oeverzwaluwen en IJsvogels.

Paddenstoelen inventarisatie Vosbergen 6 augustus 2023

Het weer zit niet mee. Geen code geel zoals een week eerder maar wel nat. Heel erg nat. Jong en oud scharrelen mee. Speuren. Draaien takken om. Genieten van twee prachtige Ruwe russula's.

Een jong en volwassen vruchtlichaam. Prachtige zachtgroene kleur. Mooie structuur en tekening op de hoed.

Achter een boom staat een wel heel bijzondere paddenstoel. Nooit eerder gezien.

Met een puntmuts. Of zit ze net zoals kabouter Spillebeen 'op een grote paddenstoel, rood met witte stippen'?

Tekst & foto's Hilde Ham

Nieuwe uitgave

De afgelopen maanden hebben Adrie Hottinga en Peter Maas Geesteranus een wandelboekje over Landgoed Vosbergen geschreven. Het heeft de titel 'Landgoed Vosbergen, wandelingen door de geschiedenis en over het landgoed'. Het boekje is een uitgave van de KNNV Epe-Heerde, de Bekenstichting en het Landgoed Vosbergen.

In het boekje, dat fraai is vormgegeven door Eric Harleman, komt de geschiedenis van het landgoed en haar bewoners aan de orde, wordt verteld over de beken en watermolens op Vosbergen en is er uitgebreid aandacht voor de op het landgoed aanwezige flora en fauna. Dat laatste onderdeel is mede tot stand gekomen dankzij bijdragen van leden van de KNNV Epe-Heerde. Ook is er een mooie wandelroute over het landgoed Vosbergen in opgenomen.

Na de presentatie aan genodigden op 22 september is het boekje voor € 6,50 te verkrijgen in de lokale boekhandel en via sprengerbeken.nl

Social media, stiekem toch nieuwsgierig?

Tekst Angela Dezijn

Het is inmiddels alweer 2 jaar geleden dat we voor het promoten van de tweedehands natuurboekenverkoop (landelijke KNNV) een Instagram- en Twitteraccount lanceerden, met alle successen van dien. Op Instagram hebben we hiervoor zo'n 600 volgers en op Twitter maar liefst 1500. Als je me vraagt hoe het kan dat dit zo snel gegroeid is, is mijn antwoord: door enthousiasme, de persoonlijke benadering en het vermijden van al te veel jargon, oftewel vaktermen.

Epe-Heerde twittert !!

@KNNVEpeHeerde

Ons nieuwe bestuurslid Angela Dezijn heeft een twitteraccount voor de vereniging opgestart
Een directe link is te vinden op onze website

Voor wie niet goed weet wat Instagram en Twitter zijn, volgt hier een korte uitleg. Het zijn media waar je een account aan kunt maken als je verbinding met internet hebt. Je hebt daarvoor een naam nodig, een e-mailadres en een wachtwoord. Na het aanmaken van je eigen account kun je andere mensen die ook op desbetreffende media zitten opzoeken en hun berichten lezen. Dit kunnen mensen zijn die je in het echt kent, maar ook bekende Nederlanders, Amerikaanse acteurs, de Oekraïense president Zelensky en natuurlijk de diverse natuurorganisaties. Ook is het leuk om via deze media op zoek te gaan naar gelijkgestemden qua hobby's en interesses of juist om eens een kijkje te nemen in een misschien wat onbekendere keuken: 'Wat drijft de gemiddelde boer tot acties?'

Vooral Twitter heeft mij persoonlijk veel gebracht. Ik durf te stellen dat ik zonder Twitter geen stuk voor Natuurklanken aan het tikken was geweest. Twitter heeft mijn wereld vergroot, het heeft mij mijn beste vrienden opgeleverd, onze leden Johan Moerbeek en Jos Huijzer en mij liefde voor natuur bijgebracht.

De eerlijkheid gebied me te zeggen dat er ook schaduwzijden aan het gebruik van social media zitten. Zo wordt er veel Hoax (nepnieuws) verspreid, dat mensen toch gaan geloven. Ook scheppen mensen er plezier in om overall commentaar op te leveren en zelfs anderen uit te schelden of te bedreigen.

Ook proberen criminelen door middel van mooie beloftes geld af te troggelen. Oftewel, mocht je na dit verhaal een account willen starten, gebruik dan je gezonde verstand en ga niet met onbekenden met mooie praatjes of plaatjes van schaars geklede dames in zee! Deze laatsten zijn sowieso vaak niet van het vrouwelijke geslacht, een foto van een ander is gauw gepikt, dus wees gewaarschuwd!

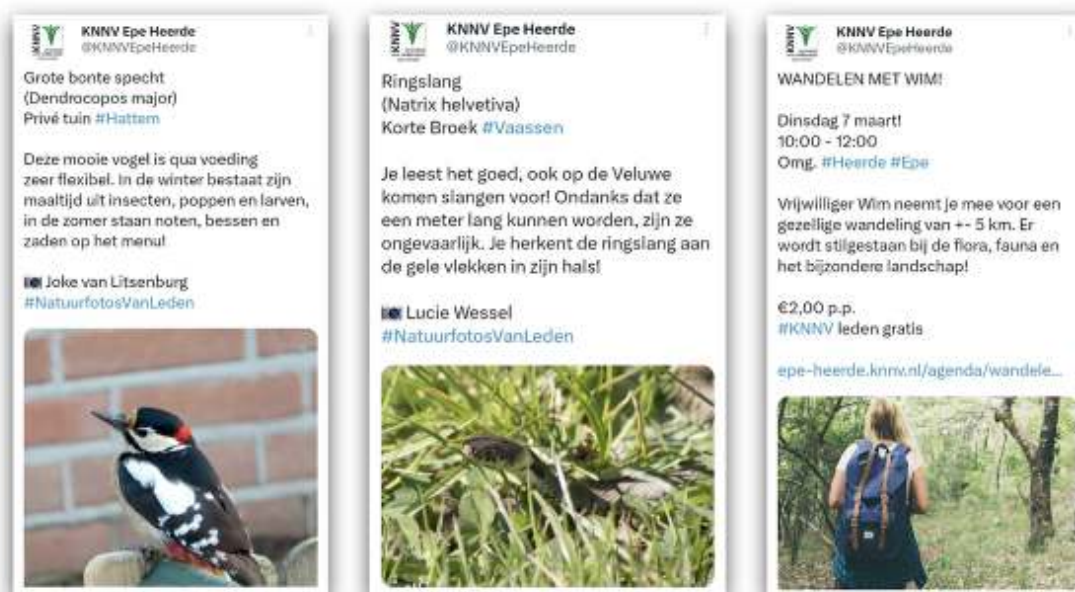
Goed, dit gezegd hebbende terug naar de positieve kanten. Wat @KNNV2ehandsnatuurboek betreft (de naam van ons Twitter- en Instagram account) is natuurlijk een verhoogde verkoop. Het komt regelmatig voor dat als we een tweet (een berichtje) plaatsen over een natuurboek met een link (doorverwijzing naar de webwinkel), we het boek binnen een paar minuten verkocht hebben. Dat geeft een super goed gevoel kan ik u zeggen. Ook de naamsbekendheid in algemene zin wordt erdoor vergroot. Niet alleen voor de boekverkoop, maar ook voor de KNNV als natuurvereniging. Steeds meer nieuwe mensen weten ons te vinden. We krijgen berichten van mensen uit het hele land die boeken willen schenken of die ons vragen naar een specifieke titel.

Mijn hoofd staat nooit stil en ik bleef me afvragen of we voor KNNV Epe-Heerde ook gebruik van deze socials kunnen maken. Daar kom je natuurlijk alleen maar achter als je het probeert. Zodoende ben ik eraan begonnen, in februari van dit jaar welteverstaan. Na een klein half jaar zitten we nu op ruim 400 volgers (@KNNVEpe-Heerde), mensen die in onze gemeentes wonen, maar ook natuurliefhebbers uit de rest van het land. Hier en daar zelfs leden van onze eigen Epe-Heerde club!

Een account kan alleen succesvol worden als er iemand achter de knoppen zit die het account van berichten blijft voorzien. Geen 20 per dag, maar wel een aantal per week. Ook is het goed om berichten van de mensen die jou volgen te bekijken en af en toe je waardering voor die berichten uit te spreken door op een ingebouwd hartje te klikken, 'favorieten' of 'liken' genoemd.

Wat we zoal plaatsen zijn promotieberichten over aankomende activiteiten binnen onze vereniging. 'Wandelen met Wim' bijvoorbeeld is zo'n prachtige quote die bij herhaling in mensen hun hoofd blijft hangen. Ook vertellen we over de verschillende werkgroepen en wat inventariseren of determineren is en waarom dit goed is voor eenieder. Het klinkt wellicht wat simpel, maar is het niet het ultieme doel om elk mens warm te krijgen voor de natuur? Ook boswachters en ecologen waarderen dit soort tweets daar ze begrijpen waar ze toe dienen. Veel mensen zijn, ondanks dat ze nooit buiten komen, toch gek van natuurfoto's. Deze worden massaal 'geliked' en gedeeld. Mijn streven is dan ook om een hoop (door leden) gemaakte natuurfoto's van flora, fauna, fungi en landschappen te plaatsen. Dit doen we altijd met de naam van de fotograaf erbij, de Nederlandse en Latijnse naam van de waarneming en de vindplaats. Iedereen mag weten in wat voor een prachtige omgeving wij wonen!

Voor dit laatste heb ik jullie hulp nodig. Stuur mij vooral veel mooie foto's door! Deze hoeven niet per se van heel bijzondere waarnemingen te zijn, immers onderzoek heeft uitgewezen dat te veel mensen geen mus van een merel kunnen onderscheiden.

Voor degenen die na dit verhaal toch nieuwsgierig zijn geworden naar het @KNNVEpeHeerde twitteraccount, ik wil jullie met alle liefde helpen een eigen twitteraccount aan te maken en jullie wat wegwijs maken in deze materie. Mocht je dit een leuk idee vinden, mail me dan gerust: angela050378@gmail.com.

Inmiddels is er ook een Epe-Heerde Instagramaccount: @KNNVEpeHeerde. Hierover in een volgende Natuurklanken meer!

In oktober 2022 is Twitter overgenomen door multimiljardair Elon Musk, onder andere CEO van Tesla en oprichter van SpaceX. Een paar maanden geleden heeft hij, tegen de zin van vele volgers in, de naam Twitter verandert in X. Een aantal gebruiksregels is verslechterd. Vooralsnog ondervindt de KNNV, door fatsoenlijk gebruik te maken van het medium, weinig nadelen aan deze ommezwaai, maar uiteraard houden we Musk's uitspattingen in de gaten. Helaas is het blauwe Twitter vogeltje overleden en vervangen

Flora en fauna van het Korte Broek 2022

Tekst & foto Wim Oosterloo

Aan de lange lijst van rapporten die onze afdeling heeft geproduceerd, is een nieuw rapport toegevoegd "Flora en fauna van het Korte Broek". Niet dat een lange lijst een doel op zich is, maar het geeft wel een beeld van een actieve afdeling. In 2022 hebben de meeste werkgroepen van onze afdeling dit bijzondere gebied direct ten zuidwesten van Vaassen geïnventariseerd. Dit heeft een grote hoeveelheid aan informatie opgeleverd. Door de leden van de werkgroepen zijn vele inventarisatie-uren in het mooie gebied doorgebracht, om vervolgens achter de pc/laptop de resultaten tot een rapport te verwerken. Boeiend om in zo'n landschappelijk en ecologisch interessant gebied te inventariseren.

Wij hopen dat de rapportage een bijdrage levert aan de kennis van het gebied voor met name het Geldersch Landschap en Kasteelen (eigenaar van het gebied). Fijn dat zij ons de gelegenheid hebben gegeven het gebied te kunnen inventariseren. Een combinatie van enerzijds het plezier van inventariseren en het opdoen van kennis van flora en fauna en anderzijds een maatschappelijk relevante bijdrage te leveren, geeft veel voldoening. Naast het verstrekken van de data aan het GLK wordt dit natuurlijk ook in de landelijke databases ingevoerd.

De resultaten bevestigen de grote ecologische waarde van het gebied. Terecht heeft het Korte Broek in overheidsplannen (rijk, provincie, gemeente en waterschap) vergaande ecologische doelstellingen toegewezen gekregen. Bij grote ingrepen aan het eind van de 19e en begin 20e eeuw zijn de landbouwgronden omgezet in natuur. Interessant om over 5 tot 10 jaar nog eens door het KNNV te laten inventariseren.

In het gebied zijn veel bijzondere soorten aangetroffen. Een groot aantal soorten staat op de Rode Lijst. Enkele bijzondere soorten zijn o.a. Laatvlieger (vleermuis), Watersnip, Moeras- en Gouden sprinkhaan, Beekoeverlibel, Voorjaarsfluweel (schietsmot), Moerasweegbree, Rossig fonteinkruid, Ringslang en Beekprik.

Conclusie is dat teruggekeken kan worden op een geslaagd project van onze afdeling.

Egelbeek, zuidelijke tak. Korte Broek Vaassen

Ik lees Gerards mail nog een keer door. 'Donderdag 6 juli gaan we op zoek naar de huidjes van de Rivierrombout. De excursie wordt georganiseerd door de KNNV-afdeling Noordwest Veluwe. Wij sluiten hierbij aan om 9.45 uur bij het pontje van Veessen.'

Met Lucie en Wietske zit ik op een houten bank te wachten bij het fietspontje. Gerard ontbreekt. Hij is voor oogonderzoek in het ziekenhuis.

'Gaan jullie mee?', vraagt de schipper.

'We wachten nog even op een paar mensen', roept Lucie.

Het veer vaart heen en weer naar de overkant. Wietske drinkt koffie. Pakt haar nieuwe verrekijker uit de fietstas. De klok van Veessen slaat tien uur.

'Ik ga maar eens bellen', zegt Wietske. Gelukkig heeft ze het telefoonnummer van Peter in haar mobiele telefoon opgeslagen.

'Met Peter?'

'Waar zijn jullie? We zitten hier bij het Kozakkenveer van Veessen op jullie te wachten'.

'Wij staan bij de autopont Vorchten/Wijhe'.

'Ohhh. Vandaar dat er niemand komt opdagen'.

Snel rijden we in Lucies auto naar de volgende pont. Steken over en maken kennis met Peter, Michiel, Annemarie en Atie, die net terug is uit Noorwegen. 'Waar gaan we naar toe?' Na een kort overleg rijden we richting Tichelgaten bij Windesheim. Parkeren. Lopen over een dijk richting kribben.

Het weer is ons goedgezind. Na de hevige storm Poly is het buiten aangenaam toeven. Een licht briesje. Half bewolkt. Zo nu en dan zonnig. De valse start zijn we al lang vergeten. We hebben er zin in. Hopen dat onze timing klopt. De uitsluiptijd van Rivierrombouten loopt namelijk van eind mei tot half augustus.

De taxonomische indeling van deze zeldzame libel ziet er als volgt uit:

Taxonomische indeling		
Rijk	Animalia	Dieren
Stam	Arthropoda	Geleedpotigen
Klasse	Insecta	Insecten
Orde	Odonata	Libellen
Onderorde	Anisoptera	Echte libellen
Familie	Gomphidae	Rombouten
Geslacht	Stylurus	Rivierrombouten

In een kleine, robuuste colonne zoeken we op het afgezette rivierzand naar larvenhuidjes van deze rivierenspecialist. De kleur van larvenhuidjes (exuvia, vervellingshuidjes) is net als zand. Ton sur ton. Van zachtbeige tot zachtbruin. Op-letten dus. Volgens de instructies van de Vlinderstichting zijn de larvenhuidjes in de regel horizontaal op ondiepe, onbegroeide en stromingsluwe zandstrandjes te vinden. Tot soms tientallen meters van de waterlijn tussen kribben. Ook zijn ze wel verticaal tegen stenen of plantenmateriaal te vinden. Los gespoelde huidjes liggen her en der in de aanspoelzone.

Larvenhuidjes

In de ban van de rivierrombout

Wanneer we de eerste uitsluiper ontdekken, raken we nog meer in de ban van deze rombout. De larve/nimf leeft drie tot vier jaar in de rivieren en glimt nog van het natte water. Als hij uit het water komt, gaat hij aan de wandel. Droogt op en verandert van kleur. Aan de wandel gaan? In de vorige Natuurklanken stond nog dat Gerard ons vertelde dat imago's niet lopen. Dat klopt. Maar deze larve/nimf kruipt niet bij een plantestengel omhoog, maar loopt zo snel mogelijk over het zand naar een geschikte plek om uit te sluipen, zodra hij het water verlaat. Binnen enige tijd barst de rug van het pantser open. Een imago wurmt zich naar buiten. Borst en kop verschijnen. Poten en achterlijf volgen. Ademloos kijken we toe. Een wonder voltrekt zich. Hoe bestaat het. Tijdens dit proces houdt de libel zich met een witte draad, een soort navelstreng, nog enige tijd vast aan het exuvium. Vervolgens pompt het lichaam met vleugels helemaal op. Bloed stroomt naar de eerst nog onzichtbare aderen. Alle onderdelen nemen in volume toe. Nadat de libel volledig is opgepompt, volgt het uitharden van de nog weke en kwetsbare delen.

Het duurt niet lang of we vinden ons eerste larvenhuidje. De tweede en derde volgen snel. We zijn verrukt. Dit resultaat in zo'n korte tijd hadden we wel gehoopt, niet verwacht. Toch blijven we doorzoeken. Peter zet met een score van 50 hoog in. Bij ieder larvenhuidje roepen we: 'Nog 30 te gaan' of 'We zijn er bijna.' We struinen langzaam verder. Af en toe roept iemand: 'larvenhuidje'. Daarna is het een tijdje stil. Peter houdt de stand nauwkeurig bij. Tijdens het fotograferen van huidje nummer 13 schrikt hij. Roept ontsteld: 'Er zit geen geheugenkaart in mijn camera'. 'Heb je een reservekaart bij je'. 'Ja. Gelukkig wel. De andere kaart zit waarschijnlijk nog in mijn computer'.

Peter mist geheugenkaart

Net uit het water

Aan de wandel

Uitsluipplek gevonden

Net uitgeslopen

Aan een stokje

Met zachte vleugels

Met harde vleugels

Klaar om te vliegen

Op de 7e foto is te zien dat een kersverse uitsluiper in het zand ligt. Roerloos. Weerloos. Een lekker hapje. Wespen liggen op de loer om toe te slaan. Het lijkt alsof deze libel stervende is. Ter plekke wordt ons empathisch vermogen geactiveerd. We halen een stokje uit onze geïmproviseerde "EHBO trommel". We helpen de nog niet

opgepompte nieuweling op deze aarde om daaraan te gaan hangen. Dit lukt. De wederopstanding is een feit. De Rivierrombout beweegt en leeft. In aanbidding aanschouwen we een kersvers imago. Met zachte én met harde vleugels. Slank. Elegant. Klaar om naar alle windstreken uit te vliegen.

Het enige dat vandaag in de levenscyclus van de Rivierrombout ontbreekt zijn de eieren. Klein. Rond. Puistvormig uitsteeksel aan één punt. De mini eieren (lengte 0,50-0,59 mm, breedte 0,37-0,39 mm) worden afgezet op het wateroppervlak. Met een kleverig laagje hechten ze zich vast aan zand of stenen op de rivierbodem. Vervolgens jagen de larven op waterdieren. Vreten zich vol. Groeien. Ontwikkelen. Overwinteren. Vervellen. Meten zich telkens nieuwe maatpakken aan. Het aantal pantservellen varieert van negen tot soms wel zestien. Na vier tot vijf jaar, sluipen ze onder water levend, in juni-juli uit. Bruinig. Mooi van lelijkheid. Schoonheid in het hele ontwikkelingsproces en totale 'eindproduct'.

De Bosparelmoervlinder

Tekst & foto Lucie Wessel

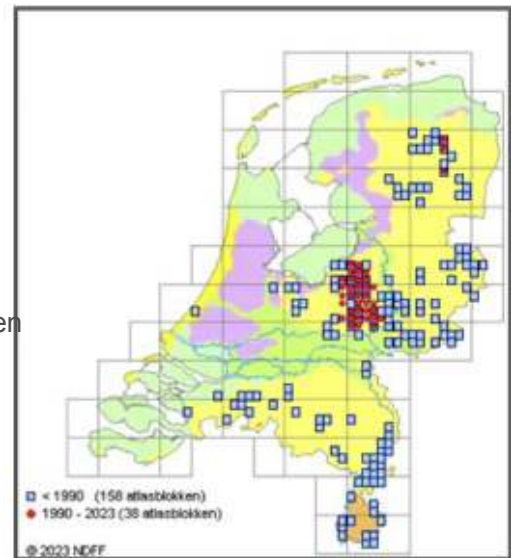
Deze Bosparelmoervlinder heb ik op 8 juli jl gefotografeerd langs het fietspad Vaassen- Elspeet.

Het is een zeer zeldzame standvlinder en zoals het verspreidingskaartje laat zien, komt deze vlinder eigenlijk alleen maar op de Veluwe voor.

Zijn waardplant is de Hengel en dit plantje is een halfparasiet met als gastheer eik en berk (loofbos). Als nectarplanten (voedsel) worden gele composieten gebruikt.

En dat klopt! Ik zag de vlinders op Sint-jacobskruiskruid (zie foto). Er groeit ook heel veel Sint-janskruid, maar die lieten ze mooi links liggen.

De vliegtijd is van ongeveer half juni tot half juli.

Geologiewerkgroep steekt handen uit de mouwen voor klappersteenonderzoek

Tekst & foto's Tjada Amsterdam

De geologiegroep heeft eind augustus haar medewerking verleend aan een grondradaronderzoek in een van de Vitens-infiltratievijvers in Epe. Doel van het onderzoek was meer kennis vergaren over klappersteen.

In 2016 vond de geologiewerkgroep in de infiltratievijvers aan de Dellenweg/Koekenbergweg klappersteen, dat bij de graafwerkzaamheden aan het oppervlak was gekomen. Uit deze ijzerhoudende steen werd in de Vroege Middeleeuwen op de Veluwe op grote schaal ijzer gewonnen.

De vondst deed de vraag rijzen: kunnen wij dat ook, ijzer winnen uit 'onze' klappersteen? Onder leiding van archeoloog Janneke Zuyderwyk, die ervaring had met dat proces, slaagde de geologiewerkgroep daar in. In 2017 bouwde en stookte de groep in besloten kring een leemoven om wolf te verkrijgen, een paar maanden later gevolgd door het smeden van de wolf tot ijzer. In 2018 kreeg een zelfde project een meer openbaar karakter op het terrein van museumboerderij Hagedoorns Plaatsse.

Intussen was een nieuwe wens opgeborreld: wetenschappelijk onderzoek naar de klappersteen. Bekend is dat de bodem van de oostflank van de Veluwe veel van deze steen (heeft) bevat. Maar over het ontstaan, de herkomst en het voorkomen van klappersteen bestaan nog veel vragen. Hoe mooi zou het zijn als de vindplaats in Epe model zou kunnen staan voor zo'n nader onderzoek? En wij als geologiewerkgroep zo'n onderzoek van nabij zouden kunnen volgen?

Enkele pogingen om individuele onderzoekers en instituten daarvoor te interesseren hadden geen succes. Tot Peter Verhoef zich een jaar geleden als lid van de werkgroep aanmeldde. Hij is geoloog, was meteen geïnteresseerd en schakelde een oud-collega van de TU Delft in. Dominique Ngan Tillard leidt studenten Toegepaste Aardwetenschappen op aan de TU Delft in 'geo engineering'. Eind augustus kwam zij naar Epe, 'gewapend' met een grondradar. Net als de radar van vleermuizen en die op schepen of verkeerstorens zendt een grondradar signalen uit en schetst aan de hand van de teruggekaatste golven een beeld van de omgeving, in dit geval een kijkje in de bodem.

De geologiewerkgroep verleende bij het grondradaronderzoek hand en -spandiensten. Die bestonden met name uit het nauwkeurig uitzetten en verleggen van lijnen over een lengte van 30 meter, waarlangs de grondradar systematisch over de bodem werd getrokken.

Normaliter staat er water in de vijvers om te infiltreren en zo het grondwater aan te vullen dat Vitens daar voor drinkwaterproductie oppompt. Voor onderhoud was het complex tijdelijk drooggezet, een geschikt moment om

Links Janneke en Dominique met de grondradar, die langs de uitgezette lijnen wordt getrokken...

ook het grondradaronderzoek uit te voeren. Echt droog was het overigens niet, door een nog wat modderige bodem en een paar buien, maar die zaten een voor-spoedig onderzoek niet in de weg. Dominique Ngan kon een massa data verzamelen en wij beleefden een leuke dag.

De resultaten van het eerste grondradaronderzoek zijn veelbelovend, maar laten nog onduidelijkheden bestaan. Een tweede onderzoek met een zender/ontvanger met een hogere frequentie moet uitsluitel geven waar en op welke diepte nog onaangeroerde, bereikbare banen klappersteen liggen. Worden die gevonden, dan kan daar volgend jaar verder onderzoek naar worden gedaan.

Ook een profielsleuf biedt enig zicht op de opbouw van de bodem

Nieuwe rubriek: Onbekend

Tekst & foto Gerard Plat

Tijdens een inventarisatie bij de Kopermolen in Zuuk ontdekten we een leuke wesp met een bijzondere naam. Nooit eerder van gehoord was onze reactie. Thuisgekomen gespeurd naar meer informatie en zoals vaak bij insecten is het helemaal niet zo'n zeldzame soort, maar hebben wij ze gewoon nooit eerder gezien. Ik dacht toen dat het wel leuk zou zijn om in Natuurklanken een korte rubriek op te starten onder de noemer "onbekend". Hieronder de eerste.

Pottenbakkerswesp

De naamgeving hebben Pottenbakkerswespen te danken aan het gebruik van zand, leem of klei die ze gebruiken om tussenwandjes in hun nestgang te maken. Ze gebruiken dit ook voor de afsluiting van hun nestgang die zich vaak in een holle plantenstengel of boorgangen in de nestblokken van onze bijenhôtels bevinden. Eerst wordt er een achterwandje gemetseld van bevochtigde leem of zand. Vervolgens wordt er een jong spinnetje gevangen en verlamd en in de broedcel gestopt. Er worden meerdere spinnetjes in de cel gestopt net zolang tot het vrouwtje het als voldoende voedselvoorraad beschouwt. Afhankelijk van de grootte kunnen dat er wel tien zijn. Pas op het derde of vierde spinnetje wordt een eitje gelegd.

Vervolgens wordt er een tussenwandje gemetseld en weer een nieuwe broedcel gemaakt. Daarna maakt ze de nestgang dicht. Heel vaak is de eerste cel leeg. Bijzonder is dat in de eerst gemaakte cellen bevruchte eitjes worden gelegd, hier komen vrouwtjes uit. In de andere cellen komen onbevruchte eitjes waar mannetjes uit komen. Bijzonder is ook de ontwikkeling van deze wespen. Na het uitkomen van het eitje vreet de larve de spinnetjes op. Daarna gaat de larve een cocon spinnen en overwintert in een rust stadium. In het voorjaar vind de verpopping van de larve plaats, vlak voor het uitkomen, meestal in mei/juni.

Als laatste nog even over de naam. Meestal wordt de Latijnse naam *Trypoxylon figulus* aangehouden, maar er is nog discussie over de naamgeving. Overigens heb ik ze achteraf gezien ook regelmatig waargenomen in de bamboestengels in mijn insectenhotel, maar kon ik ze niet op naam krijgen.

Nachtvlindernacht 7/8 juli 2023.

Locatie: tuin Caroline van den Burgt, Engweg, Heerde.

Op twee plaatsen hebben we witte lakens en kwiklampen opgesteld.

Verder hebben we in het meer boomrijke gedeelte een smeersel van bier met appelstroop en honing op een aantal stammen gesmeerd. Daarnaast hebben we twee ledemmers en een lichtval met sterke lamp neergezet, waarvan de vangsten de volgende ochtend zijn bekeken.

Het juiste aantal waarnemingen is nog niet helemaal bekend (veel uitzoekwerk), maar het aantal waargenomen soorten nachtvlinders en micro-nachtvlinders zal zeker boven de 100 uitkomen. De meeste waarnemingen zijn gedaan in de kleine uurtjes. Dit maakt het stoppen moeilijk, omdat er steeds weer nieuwe soorten bijkomen. Kortom het was een kort nachtje, maar zeer de moeite waard. Hier een kleine compilatie van wat er zoal te zien was.

De meest bijzondere waarnemingen waren grote aantallen van

Zwart weeskind (op smeer)

en **Groot avondrood**

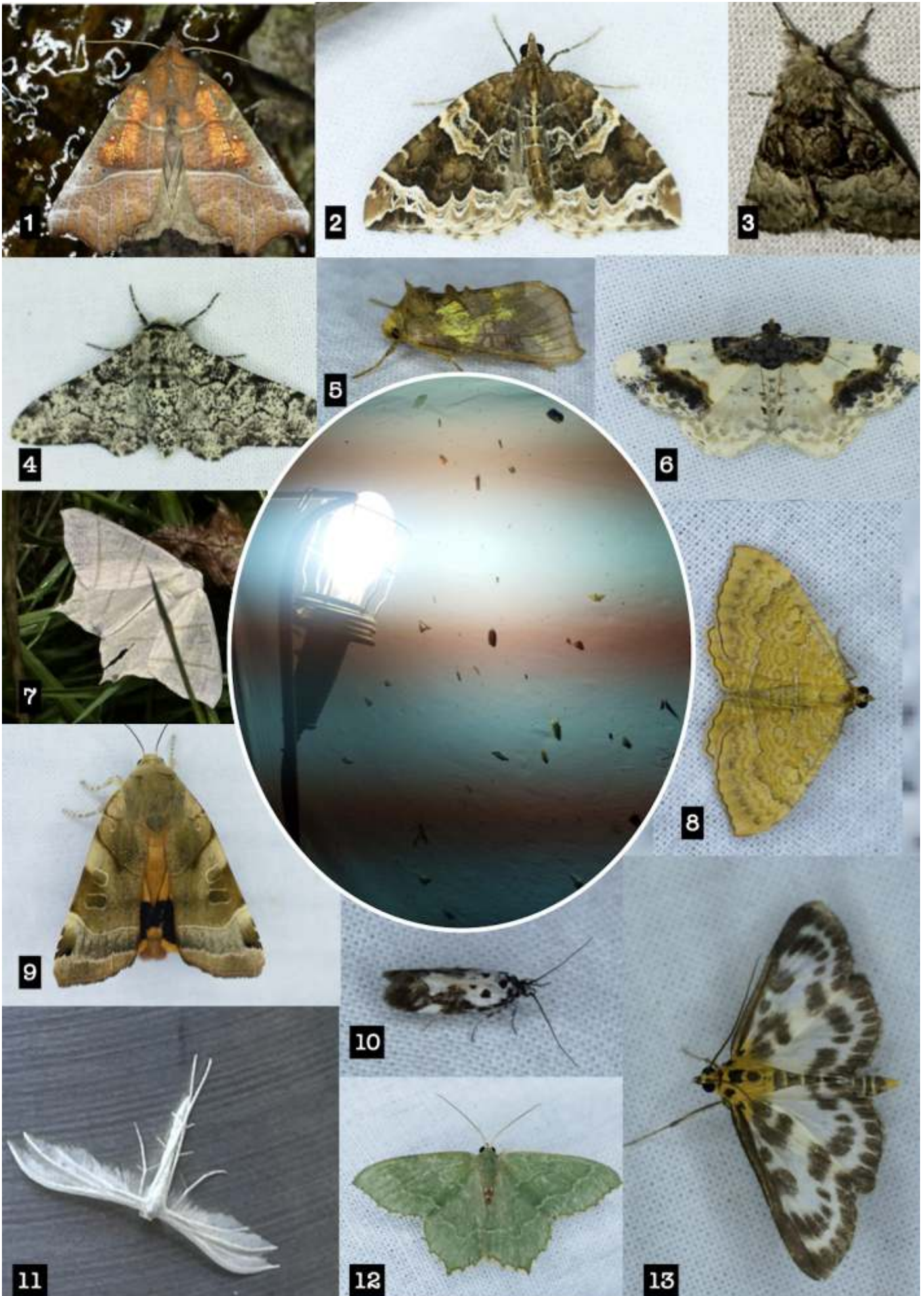
en natuurlijk de waarneming van de **Populierenpijlstaart**.

1. Roesje
2. Wortelhoutspanner
3. Hazelaaruil
4. Peper- en zoutvlinder
5. Koperuil
6. Aangebrande spanner
7. Vliervlinder
8. Gestreepte goudspanner
9. Breedbandhuismoeder
10. Kleine zwartwitmot
11. Sneeuw witte vedermot
12. Kleine zomervlinder
13. Bonte brandnetelmot

Vogelexcursie 15 juli in de Wieden

Tekst Adrie Hottinga

Foto's Gerjan Petter

Op 15 juli bezochten Gerjan Petter, Matthijs Bootsma, Henk van Gelder, Adrie Hottinga, Maud Berens en Harry Rijken, de Wieden.

De leiding van deze vogelexcursie was verzorgd door Gerjan. Wij waren gestart om half acht vanaf het parkeerterrein ter hoogte van de Kamperweg in Heerde en waren prompt om half negen bij de woning van de familie Petter (de ouders van Gerjan), waar wij werden onthaald met koffie. Achter hun tuin ligt een waterbergingsgebied en daar zagen wij al direct Purperreigers en jagende Bruine kiekendieven. Niet alleen het waterbergingsgebied met het rietmoeras was interessant, maar ook de tuin van de fam. Petter. Onder de dakgoot bij de keuken-deur heeft een paartje Grauwe vliegenvanger een nest met jongen in een kunstnest voor Huiszwaluwen. In de tuin hoorden wij respectievelijk Putters met juvenielen en ook enkele Appelvinken met bedelende juvenielen. Tijdens de verschillende excursies is naast veel zichtwaarnemingen ook veel tijd besteed aan het herkennen van vogels op de zang en roepjes van juveniele vogelsoorten. Obsidentify werd veelvuldig gebruikt voor het op naam brengen van ongewervelden. Ook diverse moeras- en oeverplanten zijn op naam gebracht tijdens de vaartocht met de punter.

Na de koffie vertrokken wij naar vogelkijkhut De Auken. Deze vogelhut is in 2001 door Natuurmonumenten geplaatst en biedt een bijzonder overzicht over een plas met een broedkolonie van Lepelaars, enkele Aalscholvers, Koereigers (foto) en Grote zilverreigers.

Van De Auken vertrokken wij naar de tweede vogelhut bij Wetering Oost in de Weerribben. In de grote plas bij de vogelkijkhut was ook een oeverzwaluwwand die goed bezet leek. Evenals in veel Nederlandse landschappen ook hier schrille contrasten; enerzijds interessante moerasvegetaties, maar in de omringende polders van de Wieden en Weerribben enorme oppervlakten met snijmais en consumptieaardappelen.

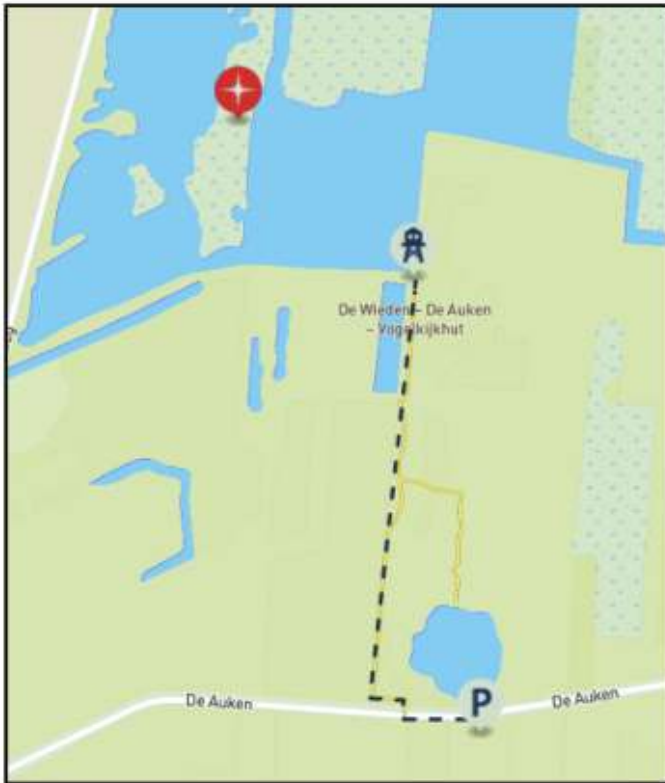
Impressie vaartocht ter hoogte van de coöperatieve rietopslag; broedplaats voor Winterkoning en Witte kwikstaart.

Het lijkt erop dat door de wijzigingen van “derogatie” door de EU de oppervlakte akkerbouwland toegenomen is. Niettemin zien wij veel vogelsoorten en genieten we van het wijde uitzicht over de plas en de in- en uitvliegende Oeverzwaluwen en tijdens ons bezoek in de vogelhut krijgt meerdere keren een Waterral vrijwel onder onze voeten. Na ons bezoek aan de twee vogelkijkhutten gaan we terug en Gerjan neemt ons mee in de punter van zijn ouders en wij maken een interessante tocht door de vele sloten, vaarten en enkele meren. Wij worden door Gerjan ruimschoots voorzien van informatie over de exploitatie van de rietvelden en hooilanden. Particuliere eigenaren en Natuurmonumenten in De Wieden hebben een nauwe verbintenis, die gekoppeld is aan rijks- en provinciale subsidies voor het onderhoud en behoud van dit unieke Natura 2000 gebied.

De samenstelling van de waargenomen vogelsoorten is vrijwel exclusief in aantallen. Voor éénmalige korte bezoeken is een opname van aantallen vrijwel onmogelijk en is ook niet ons doel van deze vogelexcursie in De Wieden. Niettemin geeft het overzicht van de waargenomen vogelsoorten een goed beeld van wat in enkele korte bezoeken in De Wieden voor vogelaars te beleven is.

Vogelsoort	Tuin e.o. fam. Putter	De Aukken	Wetening Oort	Vaartocht met punter	Vogelsoort	Tuin e.o. fam. Putter	De Aukken	Wetening Oort	Vaartocht met punter
Aalscholver	x	x	x	x	Kuifeend	x	x	x	x
Appelvink	x			x	Lepelaar		x		
Baardman		x		x	Meerkoet	x	x	x	x
Blauwborst		x			Merel	x	x	x	x
Blauwe reiger	x	x	x	x	Nijlgans		x		
Boerenzwaluw	x	x	x	x	Oeverzwaluw			x	
Bosrietzanger	x	x		x	Ooievaar	x	x	x	x
Brandgans			x		Pimpelmees	x	x		x
Bruine kiekendief	x	4	x	x	Purperreiger	x	x	x	x
Bulzerd			x	x	Putter	x	x		x
Cetti's zanger		x			Rietgors	x	x	x	x
Fitis		x			Rietzanger	x	x	x	x
Fuut	x	x	x	x	Ringmus			x	
Gierzwaluw				x	Roek				x
Goudvink		x			Scholekster			x	
Grasmus		x	x	x	Slobeend	x			
Grauwe gans			850	x	Snor	x	x	x	x
Grauwe vliegenvanger	x				Sperwer		1		
Groenling				x	Spotvogel				x
Grote bonte specht				x	Spreeuw	x	x	x	x
Grote zilverreiger	x	x	x	x	Sprinkhaanzanger	x			
Holenduif	x			x	Stormmeeuw			x	
Houtduif	x			x	Tijftjaf		x		x
Huismus	x		x	x	Tuinfluitter		x		x
Huiszwaluw			x	x	Vink	x			x
Hybride grauwe gans x grote Canadese gans			2		Visdief	x	x	x	x
Ijsvogel			x		Waterhoen				x
Kauw				x	Waterral			x	
Kievit			120	x	Watersnip			x	
Kleine karekiet	x	x	x	x	Wielewaal				x
Kleine mantelmeeuw				x	Wilde eend	x	x	x	x
Knobbelzwaan	x	x	x	x	Winterkoning	x	x	x	x
Koekoek			x		Witte kwikstaart	x		x	x
Koereiger		x			Zanglijster		x		x
Kokmeeuw				x	Zilvermeeuw			x	
Koolmees	x			x	Zwarte kraai				x
Krakeend	x	x	x	x	Zwartkop		x		x

Toelichting waargenomen vogelsoorten

Wij willen maar kort een resumé geven van de waargenomen vogelsoorten in verband met dit korte bezoek aan De Wieden. Het is bijzonder dat inmiddels veel reigerachtigen hier hun broeddomicilie gevonden hebben. Die broedbiotopen zijn onder andere ontstaan door de niet aflatende inzet van Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en de provincie Overijssel door de creatie van bufferzone voor de ontwikkeling en behoud van het veenmoeras in Noordwest-Overijssel. Bij de vogelhut De Auken hebben we genoten van de vele reigerachtigen in de broedkolonies. Onderweg van vogelhut Wetering-Oost zien wij een grote groep Brandganzen, dus ook hier in Noordwest-Overijssel een toename van de (arctische) broedpopulaties, evenals in andere gebieden in Nederland. We hebben erg veel Visdieven gezien, ook een broedpaar met drie juvenielen op de vlotjes voor de Zwarte sterns, maar Zwarte sterns hebben wij niet (meer) gezien. Over de riet- en moerasvogels is natuurlijk interessant te vermelden dat wij vrijwel alle soorten nog hebben waargenomen, ondanks het feit dat het broedseizoen vrijwel is verstreken. Bij De Auken zagen we nog een Blauwborst vliegen en de Cetti's zanger liet zich met een bescheiden roepje ook niet onbetuigd. Deze soort verspreidt zich razendsnel in noordelijk richting en ook in onze omgeving zijn al enkele exemplaren waargenomen. Ook de Appelvinken, op meerdere locaties, zijn leuke waarnemingen, ook in de tuin bij de ouders van Gerjan. Verdere waarnemingen: in één van de vaarten vonden wij een verdrinken reekalf en tijdens de tocht met de punter werd een zwemmende subadulte Ringslang waargenomen.

den roepje ook niet onbetuigd. Deze soort verspreidt zich razendsnel in noordelijk richting en ook in onze omgeving zijn al enkele exemplaren waargenomen. Ook de Appelvinken, op meerdere locaties, zijn leuke waarnemingen, ook in de tuin bij de ouders van Gerjan.

Verdere waarnemingen: in één van de vaarten vonden wij een verdrinken reekalf en tijdens de tocht met de punter werd een zwemmende subadulte Ringslang waargenomen.

Overige waarnemingen		
Bruine kikker	Ringslang	Gevlekte smalboktor
Bruine korenbout	Gewone oeverlibel	Gewone pantserjuffer
Grote keizerlibel	Lantaarntje	

Al met al, met 75 waargenomen vogelsoorten en overige waarnemingen, een zeer geslaagde excursie en voor herhaling vatbaar.

Purperreiger

De achterbuurkinderen Jack en Lizzy van 4 en 6 jaar komen uit school. Rennen naar ons tuinhek en roepen: 'Buurvrouw, buurvrouw.'

'Ja?'

'Een egel zat bij ons in de tuin.'

'Dat is heel mooi. Hebben jullie de egel ook gezien?'

'Ja. Papa heeft een filmpje gemaakt. De egel maakt hele rare geluiden. Papa zegt dat ze snuiven, knorren, sissen, piepen, als een baby huilen... dat kan toch niet?'

'Alles kan. Hoe kwam de egel bij jullie binnen?' (hun tuin heeft namelijk een hoge schutting).

'Via het kattenluikje. Mogen we de egel en vogels voeren?'

'Natuurlijk. Kom maar gauw. Jullie weten waar de emmers met voer staan en vergeet niet om de bakjes met water te vullen.'

Volwassen egel

Jonge egel

Sinds februari 2010 scharrelt, snuffelt en wroet de beschermde West-Europese egel (*Erinaceus europaeus*) in onze tuin. 's Nachts actief en luidruchtig drentelend op zoek naar voedsel: bessen, eieren, slakken, rupsen, kevers, wormen. Acht maanden later dat jaar zien we jongen. Wat zijn we blij met dit nieuwe leven. Maar de dood ligt altijd op de loer. Eén van de drie verdrinkt in onze vijver. De andere twee worden gered en waaiëren uit. Het leven van solitair levende egels is risicovol. Slakkengif, mierenpoeder, robotgrasmaaiers en voorbijrazende auto's vormen een permanente bedreiging. Vijf jaar later ligt er een verkeersslachtoffer bij ons voor de deur. Zou het één van 'onze' nazaten zijn?

Verkeersslachtoffer

Tijdens de winterslaap, die in november/december begint, hoor noch zie je deze bijziende nachtdieren. Hun temperatuur daalt van gemiddeld 36 naar 5 tot 6 graden Celsius. De hartslag zakt van 180 naar 9 slagen per minuut. En in plaats van 45 ademt hij 3 keer per minuut. Omdat ze niet eten, verliezen ze een kwart van hun lichaamsgewicht dat doorgaans tussen de 258 en 1.375 gram ligt.

Obesitasegels kunnen zelfs 1.500 gram wegen (anderhalf pak suiker). Voor deze groep met overgewicht vormt de winterslaap een prima dieet.

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

www.editoo.nl

Indien onbestelbaar retour: Norelholtweg 4, 8161NA EPE